

Conceptualization of the Concept of «Digital Democracy» in Modern Scientific Discourse

UDC: 321.7:004

DOI: <https://doi.org/10.15421/152511>**Shebanov Vadim**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0004-8064-4574>, Shebanov.Va.A@nmu.one*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The **relevance** of the study is due to the need to systematize existing approaches to understanding digital democracy in the context of public administration and administration, to determine its essential characteristics and conceptual boundaries, as well as to reveal the potential of digital technologies in the transformation of democratic institutions and processes in the public administration system of Ukraine.

The article is **aimed** at a comprehensive study of theoretical approaches to conceptualizing the concept of "digital democracy" in the modern scientific discourse of public administration and administration, identifying its interdisciplinary nature and systematizing the main conceptual models.

The interdisciplinary nature of the phenomenon of digital democracy has been investigated, common and distinctive features between the concepts of "digital democracy" and "electronic democracy" have been identified. The main conceptual approaches to understanding digital democracy in the context of modern digital transformations of public administration are systematized. An integrative approach to defining digital democracy as a complex socio-political phenomenon reflecting the process of transformation of democratic institutions and practices under the influence of digitalization of society and digital modernization of the system of public administration and administration is proposed.

The **conclusion** notes that the conceptualization of the concept of "digital democracy" in the modern scientific discourse of public administration and administration is a complex and multifaceted process that reflects the complex transformation of democratic institutions, values and practices of public administration under the influence of the digitalization of society. Further development of this concept requires an interdisciplinary approach and the integration of different perspectives and aspects of the study of this phenomenon.

Keywords: digital democracy, e-democracy, public administration and administration, digital transformation, digital governance, digital platforms, civic participation, digital technologies

Концептуалізація поняття "цифрова демократія" у сучасному науковому дискурсі

Шебанов Вадим*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації існуючих підходів до розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління та адміністрування, визначення її сутнісних характеристик та концептуальних меж, а також розкриття потенціалу цифрових технологій у трансформації демократичних інститутів та процесів у системі публічного управління України.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні теоретичних підходів до концептуалізації поняття «цифрова демократія» у сучасному науковому дискурсі публічного управління та адміністрування, виявленні її міждисциплінарної природи та систематизації основних концептуальних моделей.

Досліджено міждисциплінарну природу феномена цифрової демократії, виявлено спільні та відмінні риси між поняттями «цифрова демократія» та «електронна демократія». Систематизовано основні концептуальні підходи до розуміння цифрової демократії в контексті сучасних цифрових трансформацій публічного управління. Запропоновано інтегративний підхід до визначення цифрової демократії як комплексного соціально-політичного феномена, що відображає процес трансформації демократичних інститутів та практик під впливом цифровізації суспільства та цифрової модернізації системи публічного управління та адміністрування.

У **висновку** зазначається, що концептуалізація поняття «цифрова демократія» в сучасному науковому дискурсі публічного управління та адміністрування є складним та багатоаспектним процесом, що відображає комплексну трансформацію демократичних інститутів, цінностей та практик публічного управління під впливом цифровізації суспільства. Подальший розвиток цієї концепції потребує міждисциплінарного підходу та інтеграції різних перспектив та аспектів дослідження цього феномену.

Ключові слова: цифрова демократія, електронна демократія, публічне управління та адміністрування, цифрова трансформація, цифрове врядування, цифрові платформи громадянська участь, цифрові технології

Стаття надійшла / Article arrived: 09.02.2025

Схвалено до друку / Accepted: 24.03.2025

Вступ.

Інтенсивний розвиток цифрових технологій, проникнення цифрових інструментів в усі сфери суспільного життя та формування глобального інформаційного простору суттєво трансформують традиційні політичні інститути, механізми публічного управління та процеси взаємодії влади й суспільства. Демократія як політичний режим та система цінностей зазнає значних змін під впливом цифровізації, що актуалізує необхідність переосмислення класичних демократичних теорій та практик у контексті модернізації публічного управління.

Поняття «цифрова демократія» стало одним із ключових концептів для опису і пояснення трансформаційних процесів у сфері публічного управління під впливом цифрових технологій. Однак, незважаючи на активне використання цього терміну в науковому дискурсі, спостерігається відсутність єдиного узгодженого підходу до його визначення та концептуалізації. Крім того, існує термінологічна неузгодженість у розмежуванні понять "цифрова демократія" та «електронна демократія».

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації існуючих підходів до розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління та адміністрування, визначення її сутнісних характеристик та концептуальних меж, а також розкриття потенціалу цифрових технологій у трансформації демократичних інститутів та процесів у системі публічного управління України.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні теоретичних підходів до концептуалізації поняття "цифрова демократія" у сучасному науковому дискурсі публічного управління, виявленні її міждисциплінарних аспектів та систематизації основних концептуальних моделей.

Аналіз попередніх публікацій. Проблематика цифрової демократії та її вплив на трансформацію публічного управління стали предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Окремо слід відзначити, що в численних роботах на цю тему часто-густо спостерігається змішування понять «цифровий» та «електронний», що, на наш погляд, може і не впливати прямо на сутність досліджень, втім, у кінцевому рахунку призводить до непорозуміння кардинального якісного переходу від інформаційної (електронної) ери до цифрової.

В українському науковому дискурсі вивчення цифрової демократії розвивається у кількох основних напрямках. Перший напрям пов'язаний з дослідженням теоретико-методологічних засад електронного врядування

та електронної демократії як інструментів трансформації публічного управління. Цьому напряму присвячені, зокрема, роботи Н. Корчак, А. Рачинського та Н. Ларіної (2023), які досліджують наукові підходи до цифрової трансформації та електронного врядування в сфері публічного управління та адміністрування. Автори підкреслюють, що завдяки використанню сучасних цифрових технологій спостерігаються якісні зміни у взаємодії органів державної влади з громадянами та бізнесом у різних сферах суспільного життя.

Свій внесок у розробку теоретичних засад електронного врядування як механізму публічного управління та адміністрування зробив Р. Юсіфбейлі (2023), який у своєму дисертаційному дослідженні обґрунтовує теоретико-методологічні засади електронного врядування та аналізує методологічні підходи, які уможливають імплементацію принципів електронного врядування у сферу публічного управління та адміністрування.

Інший напрям досліджень зосереджений на вивченні практичних аспектів впровадження інструментів цифрової демократії в Україні. У цьому контексті варто відзначити дослідження Центру розвитку інновацій (2023), який проводить оцінку розвитку місцевої електронної демократії в Україні через розробку відповідного індексу. У дослідженнях центру наголошується, що держави і міста, які активно розвивають цифрові технології участі та урядування, швидше відповідають на нові виклики та ефективніше адаптуються до змін.

Ще один напрям досліджень пов'язаний з вивченням європейського досвіду цифрової трансформації та його адаптації до умов України. У цьому контексті заслуговує на увагу робота Н. Орлової (2024), яка аналізує євроінтеграційні орієнтири цифрової трансформації у державному управлінні України. Автор досліджує процес імплементації законодавчої бази цифрових трансформацій у державному управлінні в Україні до умов Європейського Союзу та визначає проблеми цього процесу.

Також можна виділити напрям досліджень який стосується вивчення впливу цифровізації на трансформацію прав людини та громадянина в контексті публічного управління. У цьому напрямі варто відзначити роботу О. Петришина та О. Гиляки (2021), які досліджують виклики, загрози та перспективи прав людини у цифрову епоху. Автори наголошують, що результати цифровізації багатьох сфер життя вимагають осмислення та адекватного формулювання правового механізму регулювання, реалізації та захисту як існуючих, так і нових прав людини.

В зарубіжній науці проблематика цифрової демократії активно досліджується з часу виникнення уявлень про цифрову трансформацію економіки та суспільства. Значний внесок у розвиток теорії цифрової демократії зробили Linder, R. та Aichholzer, G. (2020), які у своїй роботі «E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends» пропонують комплексний аналіз теоретичних і концептуальних основ сучасної демократії, досліджуючи взаємозв'язок між інтернет-комунікаціями та демократичними процесами.

Van Dijk, J в роботі «Digital Democracy: Vision and Reality» (2013) аналізував різні моделі цифрової демократії та їх вплив на трансформацію політичних інститутів і процесів. Автор запропонував типологію моделей цифрової демократії, що відображає різноманітність підходів до інтеграції цифрових технологій у демократичні процеси.

Варто відзначити й систематичний огляд наукової літератури з питань цифрової демократії, проведений групою дослідників на чолі з Harwood, B. (2023) та опублікований в журналі «Frontiers in Political Science». Автори відзначили, що цифрова демократія забезпечує новий простір для участі громадян у демократичному житті, але водночас має як позитивний, так і негативний вплив на демократичні процеси.

Огляд наукових публікацій свідчить про значний інтерес до проблематики цифрової демократії в контексті публічного управління, що зумовлено об'єктивними процесами цифрової трансформації суспільства та держави. Нагальним завданням є й системне дослідження концептуальних засад цифрової демократії, як міждисциплінарного феномену та її впливу на трансформацію системи публічного управління та адміністрування в Україні.

Результати дослідження.

Цифрова демократія як міждисциплінарний феномен.

Феномен цифрової демократії знаходиться на перетині різних наукових дисциплін, що зумовлює багатовимірність та комплексність його сприйняття (Chadwick, 2023). Міждисциплінарний характер цього поняття проявляється у різноманітності дослідницьких підходів, методологічних інструментів та концептуальних рамок, що застосовуються для його аналізу в контексті публічного управління та адміністрування (Корчак, Рачинський, & Ларіна, 2023). Тому потрібно враховувати і розрізняти публічно-управлінський вимір від підходів, що використовуються в політології, соціології, філософії, економічних та правових науках.

У політологічному дискурсі цифрова демократія розглядається передусім як нова форма організації політичного процесу та публічного управління, що базується на використанні цифрових технологій для забезпечення демократичних принципів та цінностей (Hague, & Loader, 2021). Дослідники акцентують увагу на трансформації традиційних демократичних інститутів та процедур під впливом цифровізації, аналізують нові форми політичної участі громадян, зміни у механізмах прийняття публічно-управлінських рішень та взаємодії між органами публічної влади і суспільством.

Політологічний аналіз цифрової демократії в контексті публічного управління включає дослідження її впливу на фундаментальні аспекти системи публічного управління: громадянську участь, політичне представництво, публічну сферу, підзвітність влади тощо (European Commission, 2023). Важливим напрямом дослідження є аналіз потенціалу цифрових технологій для вирішення традиційних проблем публічного управління, таких як низький рівень політичної участі, недостатня прозорість владних інституцій, обмежений доступ громадян до процесів прийняття рішень (Куйбіда, Карпенко, & Наместнік, 2018).

У політологічному контексті цифрова демократія часто розглядається крізь призму концепцій деліберативної, партисипаторної, моніторингової демократії, які набувають нового значення в умовах цифровізації публічного управління (Linder, & Aichholzer, 2020). Зокрема, відзначається, що цифрові технології можуть сприяти реалізації принципів деліберативної демократії шляхом створення нових просторів для публічного обговорення та дискусії у сфері публічного управління; партисипаторної демократії – через розширення можливостей для безпосередньої участі громадян у публічно-управлінському процесі; моніторингової демократії – через посилення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади (Ковалевська, 2023; Оніщенко, & Левченко, 2021).

Соціологічний підхід до розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління фокусується на аналізі соціальних відносин, що формуються у процесі цифровізації демократичних практик та інститутів публічного управління. Дослідники вивчають вплив цифрових технологій на соціальну структуру суспільства, механізми соціальної взаємодії в системі публічного управління, формування нових соціальних груп та спільнот, а також проблеми цифрової нерівності та соціальної

інклюзії в контексті цифрової демократії та публічного управління.

Соціологи досліджують, як цифрові технології трансформують соціальну основу публічного управління, зокрема, як змінюється характер соціальних зв'язків, формування соціального капіталу, процеси соціалізації та ідентифікації в умовах цифрового суспільства та цифрового публічного управління (Harwood, Anand, & Bhalavat, 2023). Важливим аспектом є аналіз проблеми цифрового розриву та його впливу на демократичні процеси в системі публічного управління, а також пошук шляхів забезпечення рівного доступу різних соціальних груп до демократичної участі в цифровому середовищі публічного управління (Соцкій, 2015).

Соціологічний аналіз цифрової демократії в контексті публічного управління також включає дослідження цифрової культури публічного управління, нових форм соціальної солідарності та колективної дії, що виникають у цифровому середовищі та впливають на процеси публічного управління (Савосько, 2024). Зокрема, вивчаються такі феномени, як віртуальні спільноти, онлайн-мобілізація, хактивізм та їх вплив на демократичні процеси в системі публічного управління (Poster, 2023).

Технологічний підхід до концептуалізації цифрової демократії в контексті публічного управління зосереджується на аналізі технологічних інструментів та платформ, що забезпечують функціонування демократичних інститутів та процесів у цифровому середовищі публічного управління. Дослідники вивчають технологічну інфраструктуру цифрової демократії та цифрового врядування, принципи функціонування цифрових платформ для громадянської участі, електронного голосування, цифрової деліберативної в системі публічного управління (Мицишин, & Жежнич, 2018).

У рамках технологічного підходу аналізуються різні типи цифрових технологій та їх потенціал для розвитку демократичних практик у публічному управлінні. Зокрема, досліджуються такі технології, як соціальні медіа, блокчейн, штучний інтелект, великі дані та їх застосування для вдосконалення демократичних процесів у системі публічного управління (Gasser, Budish, & West, 2022). Наприклад, технологія блокчейн розглядається як інструмент для забезпечення прозорості та безпеки демократичних процедур у публічному управлінні, таких як голосування; соціальні медіа – як платформа для публічного обговорення та громадської мобілізації у сфері публічного управління; технології штучного інтелекту та великих даних – як засоби для

аналізу громадської думки та підтримки прийняття публічно-управлінських рішень (Юсіфбейлі, 2023).

Технологічний вимір цифрової демократії в контексті публічного управління також включає аналіз технічних проблем та викликів, пов'язаних з впровадженням цифрових технологій у публічно-управлінські процеси, таких як забезпечення кібербезпеки, захист персональних даних, запобігання маніпуляціям та інформаційним впливам у сфері публічного управління (Крет, О., Крет, Р., & Кундеус, 2024).

Правовий вимір цифрової демократії в публічному управлінні сфокусовано на аналізі правових механізмів, що регулюють функціонування демократичних інститутів та процесів у цифровому середовищі публічного управління. Дослідники вивчають проблеми правового забезпечення цифрових прав громадян, регулювання цифрового простору публічного управління, захисту персональних даних, свободи інформації в системі публічного управління.

У рамках правового підходу досліджуються питання правового статусу нових форм громадянської участі в цифровому середовищі публічного управління, правового регулювання електронного голосування та інших демократичних процедур, правового забезпечення доступу до публічної інформації в цифровому форматі. Важливим аспектом є аналіз правових механізмів захисту цифрових прав та свобод громадян у контексті публічного управління, таких як право на приватність, свобода вираження поглядів, право на доступ до інформації тощо (Гусаревич, 2023; Орукова, 2023).

Правовий вимір цифрової демократії в контексті публічного управління також включає дослідження нових правових інститутів та механізмів, таких як електронне правосуддя, цифрові права громадян, правове регулювання соціальних медіа в системі публічного управління (Савосько, 2024). Особливу увагу дослідники приділяють проблемам правового забезпечення кібербезпеки та протидії інформаційним загрозам демократії та публічному управлінню, таким як дезінформація, пропаганда, маніпулювання громадською думкою (Ісмаїлзаде, 2023).

Економічний ракурс до концептуалізації цифрової демократії зосереджується на аналізі економічних аспектів цифровізації демократичних інститутів та процесів публічного управління. Дослідники вивчають вплив цифрової економіки на демократичні трансформації в системі публічного управління, економічні механізми забезпечення цифрової

демократії, проблеми цифрової нерівності з економічної точки зору в контексті публічного управління (Norris, 2021).

У рамках економічного підходу аналізуються такі питання, як економічна ефективність цифрових демократичних інститутів та процедур у системі публічного управління, економічні наслідки цифровізації для публічно-управлінського розвитку, економічні бар'єри та стимули для участі громадян у цифровій демократії та публічному управлінні. Важливим аспектом є дослідження впливу цифрових платформ та економіки спільного споживання на трансформацію економічних відносин у системі публічного управління та їх взаємозв'язок з демократичними процесами (Van Dijk, 2013). Економічний вимір цифрової демократії в контексті публічного управління також включає аналіз економічних моделей функціонування цифрових демократичних платформ у публічному управлінні, питання фінансування цифрових демократичних ініціатив у системі публічного управління, проблеми розвитку креативних індустрій та їх вплив на демократичні процеси в публічному управлінні (Мазур, & Квітка, 2024).

Філософське розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління фокусується на аналізі ціннісних, етичних та епістемологічних аспектів цифровізації демократичних інститутів та процесів публічного управління (Ziegler, 2023; Dunleavy, & Margetts, 2013). Дослідники вивчають трансформацію демократичних цінностей та принципів у цифровому середовищі публічного управління, етичні проблеми цифрової демократії, філософські основи демократичної участі в умовах цифровізації (Довгаль, Бутурліна, & Тухтарова, 2020;).

Філософський вимір цифрової демократії також включає аналіз епістемологічних аспектів демократичних процесів у цифровому середовищі, зокрема проблем формування та поширення знань, ролі експертів та звичайних громадян у прийнятті рішень, взаємозв'язку між інформацією, знаннями та владою в умовах цифрової демократії (Шевчук, & Предместніков, 2024).

Таким чином, міждисциплінарний аналіз феномену цифрової демократії дозволяє розкрити його комплексну природу та багатовимірність у системі публічного управління. Кожна з розглянутих дисциплінарних перспектив пропонує свій унікальний погляд на сутність, принципи та механізми функціонування цифрової демократії, що дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння цього феномену (Chadwick, 2023).

Підхід до цифрової демократії з точки зору науки публічного управління буде визначений нижче, але перед тим слід зазначити про ще один важливий аспект цієї теми – співвідношення понять «цифрова демократія» та «електронна демократія».

Співвідношення понять «цифрова демократія» та «електронна демократія».

В сучасному науковому дискурсі публічного управління спостерігається термінологічна неузгодженість щодо використання понять «цифрова демократія», «електронна демократія», «кібердемократія» та інших споріднених термінів. Ця проблема зумовлена як багатовимірністю самого феномену демократії в умовах цифровізації публічного управління, так і різними дисциплінарними та методологічними підходами до його концептуалізації.

Аналіз історичної еволюції термінології дозволяє простежити трансформацію концептуальних підходів до розуміння демократії в умовах розвитку цифрових технологій та їх впливу на систему публічного управління. Термінологічні зміни відображають як технологічний прогрес, так і зміни у сприйнятті ролі технологій у публічно-управлінських та демократичних процесах (Міхейченко, 2016).

Одним із перших термінів, що використовувався для опису впливу технологій на демократію та публічне управління, був термін "телемократія", запропонований Т. Бекером у 1980-х роках (Becker, 1981). Цей термін відображав потенціал телекомунікаційних технологій для забезпечення прямої участі громадян у політичному процесі та публічному управлінні. З розвитком комп'ютерних технологій та Інтернету в науковий обіг було введено термін «електронна демократія», який акцентував увагу на використанні електронних засобів комунікації для забезпечення демократичних процесів у системі публічного управління (Dahlberg, 2011).

В 1990-х роках з'являється термін «кібердемократія», який підкреслював роль кіберпростору як нової сфери реалізації демократичних принципів та практик публічного управління (Poster, 2023). З розвитком концепції Web 2.0 та соціальних медіа виникають поняття «демократія 2.0», що акцентує увагу на соціальних аспектах цифрової трансформації демократії (Chadwick, 2023; Chandler, & Fuchs, 2023).

Термін «цифрова демократія» набув поширення вже в 2000-х роках у контексті широкої цифровізації суспільних процесів та формування цифрового суспільства і цифрового врядування (Hague, & Loader, 2021). Цей термін підкреслює інтегративний характер

впливу цифрових технологій на всі аспекти демократичного процесу в системі публічного управління та відображає перехід від розгляду технологій як інструментів демократії до розуміння цифровізації як фундаментального процесу трансформації демократичних інститутів, цінностей та практик у системі публічного управління та адміністрування (Квітка, 2019).

Існують різні підходи до концептуального розмежування понять «цифрова демократія» та «електронна демократія».

Перший підхід передбачає розгляд цих понять як синонімічних, що використовуються для опису одного і того ж феномену – трансформації демократичних інститутів та процесів публічного управління під впливом цифрових технологій. Прихильники цього підходу аргументують свою позицію тим, що всі ці терміни відображають один і той же процес цифровізації демократії та публічного управління, а різниця в термінології зумовлена лише різними дисциплінарними традиціями та дослідницькими перспективами в сфері публічного управління та адміністрування (Jeroen van den Hove et al. 2024).

Інший підхід передбачає хронологічне розмежування цих понять, розглядаючи їх як відображення різних етапів розвитку технологій та їх впливу на демократію і публічне управління (Барікова, 2016). У межах цього підходу «електронна демократія» розглядається як концепт, що відображає ранній етап впровадження електронних технологій у демократичні процеси та публічне управління (1980-1990-ті роки), «кібердемократія» – як концепт, пов'язаний з розвитком Інтернету та кіберпростору в системі публічного управління (1990-2000-ті роки), а «цифрова демократія» – як найбільш сучасний термін, що відображає комплексну цифровізацію суспільства та системи публічного управління (з 2000-х років до сьогодні) (Smith & Weber, 2023). При цьому така періодизація відображає процеси, що відбувались в розвинутих країнах Заходу. В Україні подібні процеси відбувались з певним відставанням (Квітка, & Соколовська, 2015).

Третій підхід передбачає змістовне розмежування цих понять, акцентуючи увагу на різних аспектах взаємодії технологій, демократії та публічного управління, які вони відображають (Онуфрієнко, 2018). У межах цього підходу «електронна демократія» розглядається як термін, що акцентує увагу на технологічних аспектах і використанні електронних засобів для забезпечення демократичних процесів у системі публічного управління; а «цифрова демократія» – як найбільш інтегративний термін, що охоплює

комплексну трансформацію демократичних інститутів, цінностей та практик публічного управління під впливом цифровізації (Sundberg, & Holmström, 2024). На наш погляд, такий підхід більш точно відображає той факт що «електронна демократія» була притаманна інформаційному суспільству, яке поступово трансформується в цифрове. Відповідно й демократія, як суспільно-правовий устрій держави та суспільства набуває відповідних «цифрових» рис. Цифрові технології значно розширюють можливості держави враховувати думку населення а громадянському суспільству більш дієво впливати на прийняття публічних рішень та протидіяти різноманітним зловживанням з боку чиновників.

Цифрова демократія в контексті публічного управління може бути визначена як сукупність демократичних інститутів, процесів та практик публічного управління, що трансформуються під впливом цифрових технологій та цифрової культури. Таким чином підкреслюється системний характер впливу цифровізації на демократію та публічне управління, який охоплює не лише технологічні аспекти, але й соціокультурні, політичні, правові та економічні трансформації публічного управління.

Особливістю концепції цифрової демократії в контексті публічного управління є її фокус на інтеграції цифрових технологій у всі аспекти демократичного процесу публічного управління та на формуванні нової моделі демократії та публічного управління, адаптованої до умов цифрового суспільства (Квітка, С., Корсун, & Магиляс, 2024). Дослідники цифрової демократії аналізують трансформацію таких фундаментальних аспектів публічного управління, як громадянська участь, політичне представництво, публічна сфера, підзвітність влади тощо, в умовах цифровізації (Bennett, 2008).

Концепція цифрової демократії в контексті публічного управління також акцентує увагу на соціокультурних трансформаціях публічного управління, пов'язаних з формуванням цифрової культури та цифрового способу життя). Дослідники цифрової демократії аналізують вплив цифрових технологій на політичну соціалізацію в системі публічного управління, формування публічно-управлінської ідентичності, публічно-управлінську комунікацію тощо (Fernández-Prados, Lozano-Díaz, & Ainz-Galende, 2021).

Сучасні концептуальні підходи до розуміння цифрової демократії у контексті публічного управління.

Сучасний науковий дискурс публічного управління та адміністрування пропонує

різноманітні концептуальні підходи до розуміння цифрової демократії, що відображають різні аспекти взаємодії цифрових технологій, демократичних процесів та інститутів публічного управління. Аналіз цих підходів дозволяє систематизувати основні концептуальні моделі цифрової демократії в контексті публічного управління та виявити їх ключові характеристики (Семенченко, & Янсонс, 2020).

Інструментальний підхід розглядає цифрову демократію як набір технологічних інструментів та платформ, що забезпечують функціонування демократичних інститутів та процесів у системі публічного управління. У рамках цього підходу основна увага приділяється технічним аспектам впровадження цифрових технологій в демократичні процеси публічного управління та їх впливу на ефективність та якість публічно-управлінських рішень (Бескаравайний, 2023). «Інструменталісти» зосереджуються на таких аспектах цифрової демократії, як:

- розробка та впровадження цифрових платформ для забезпечення демократичних процесів у системі публічного управління (електронне голосування, електронні петиції, електронні консультації тощо);

- технічне забезпечення прозорості та підзвітності органів публічної влади через цифрові технології (відкриті дані, електронні системи моніторингу діяльності органів влади тощо);

- створення технологічних рішень для забезпечення інклюзивності та доступності демократичних процесів у системі публічного управління для різних соціальних груп.

Прихильники інструментального підходу наголошують на важливості розвитку технологічної інфраструктури цифрової демократії в системі публічного управління та забезпечення її безпеки та надійності. Вони також акцентують увагу на необхідності адаптації технологічних рішень до потреб різних користувачів та забезпечення їх доступності для всіх громадян незалежно від їх технологічної грамотності та доступу до цифрових технологій.

Інституційне бачення фокусується на аналізі трансформації демократичних інститутів та інститутів публічного управління під впливом цифрових технологій. У рамках цього підходу цифрова демократія розглядається як нова інституційна форма демократії та публічного управління, що характеризується специфічними інституційними механізмами, нормами та практиками (Chandler, & Fuchs, 2023). В цьому плані можна виділити такі аспекти, як: трансформація традиційних демократичних інститутів (парламенти, уряди,

суди, органи місцевого самоврядування) під впливом цифрових технологій; формування нових інституційних форм громадської участі та публічного управління в цифровому середовищі (цифрові громадські ради, онлайн-форуми, електронні парламенти тощо); розвиток інституційних механізмів забезпечення демократичних принципів та цінностей у цифровому середовищі публічного управління (механізми захисту цифрових прав, забезпечення цифрової рівності, протидії цифровим маніпуляціям тощо) (Nograšek & Vintar, 2014).

Прихильники інституційного підходу підкреслюють важливість адаптації інституційних структур публічного управління до умов цифрового суспільства та розвитку нових інституційних форм, що відповідають потребам цифрової епохи. Вони також наголошують на необхідності інституційного забезпечення демократичних принципів та цінностей у цифровому середовищі публічного управління (Кравченко, 2015).

З *процесуальної* точки зору, цифрову демократію розглядають як трансформацію демократичних процесів публічного управління під впливом цифрових технологій. В рамках такого підходу основна увага приділяється змінам у процесах прийняття публічно-управлінських рішень, громадської участі, публічних обговорень, контролю за діяльністю органів влади тощо (Ranchordás, 2022). Відзначають, що останнім часом активно відбувається трансформація процесів прийняття публічно-управлінських рішень під впливом цифрових технологій – від ієрархічних до мережових, від закритих до відкритих, від повільних до швидких (Квітка, & Корсун, 2023). Це пов'язано з розвитком нових форм громадської участі в публічному управлінні через цифрові технології (краудсорсинг, громадський бюджет, електронні консультації тощо).

Важливу роль відіграє також трансформація процесів публічних обговорень та дискусій у цифровому середовищі (онлайн-дебати, форуми, соціальні медіа тощо). Не залишаються поза увагою й зміни в процесах контролю за діяльністю органів публічної влади через цифрові технології – громадський моніторинг, цифрова підзвітність тощо. (Літвінов, & Літвінова, 2014).

Прихильники процесуального підходу наголошують на важливості забезпечення інклюзивності, прозорості та ефективності демократичних процесів у цифровому середовищі публічного управління; необхідності розвитку нових процедур та механізмів, що забезпечують реалізацію демократичних

принципів та цінностей у цифрових процесах публічного управління.

Ціннісний підхід до цифрової демократії в публічному управлінні фокусується на аналізі трансформації демократичних цінностей та принципів у цифровому середовищі публічного управління (Лар'яновський, 2016). В рамках цього підходу цифрова демократія розглядається як нова ціннісна парадигма, що формує основу для демократичних інститутів та процесів у цифрову епоху (Pakhnenko, & Kuan, 2023).

Ціннісні аспекти цифрової демократії включають в себе такі питання, як:

- трансформація таких фундаментальних демократичних цінностей, як свобода, рівність, справедливість, плюралізм, в умовах цифрового суспільства та цифрового публічного управління (Coleman, 2016);

- формування нових цінностей та принципів, що відображають специфіку цифрової епохи публічного управління (цифрові права, цифрова рівність, цифрова справедливість тощо);

- забезпечення балансу між демократичними цінностями та технологічними можливостями в системі публічного управління (між свободою та безпекою, між приватністю та прозорістю тощо);

- розвиток цифрової етики як нормативної основи для цифрової демократії та публічного управління в цифрову епоху.

Таким чином звертається увага на необхідність з одного боку, збереження та розвитку демократичних цінностей та принципів у цифровому середовищі публічного управління. з іншого боку підкреслюється потреба у формуванні нової ціннісної парадигми, що відповідає потребам та викликам цифрового суспільства.

Існує й *громадянсько-орієнтований підхід* до цифрової демократії в рамках якого вона являється як нова форму громадянської участі та впливу на систему публічного управління через цифрові технології. Тут основна увага приділяється розширенню можливостей громадян для участі в публічно-управлінських процесах та посиленню їх впливу на прийняття публічно-управлінських рішень через цифрові технології (Bennett, 2008). Такі новітні можливості для громадян передбачають: розвиток цифрових компетенцій громадян для ефективної участі в демократичних процесах та публічному управлінні; створення цифрових платформ та інструментів для громадянської участі в публічному управлінні; формування нових форм громадянської активності та мобілізації в цифровому середовищі публічного управління – цифровий активізм, онлайн-кампанії, віртуальні спільноти; розвиток

механізмів захисту цифрових прав та інтересів громадян у системі публічного управління. В цьому аспекті цифрової демократії важливо акцентувати увагу на необхідності подолання цифрової нерівності та забезпечення доступу всіх громадян до цифрових інструментів участі в публічному управлінні.

Різні аспекти та виміри цифрової демократії можна поєднати в єдину інтегративну концептуальну рамку, що дозволяє більш повно та комплексно зрозуміти цей феномен у контексті публічного управління (Dunleavy, & Margetts, 2013). В рамках такого бачення цифрова демократія розглядається як багатовимірний феномен, що включає технологічні, інституційні, процесуальні, ціннісні та соціальні аспекти (Chadwick, 2023). В тому числі велике значення мають: взаємозв'язок між різними вимірами цифрової демократії в системі публічного управління (технологічними, інституційними, процесуальними, ціннісними, соціальними); взаємодія між різними акторами цифрової демократії в публічному управлінні (громадянами, органами влади, технологічними компаніями, експертами тощо) (Ranchordás, 2020); інтеграція різних інструментів та механізмів цифрової демократії в публічному управлінні в єдину систему; забезпечення балансу між різними аспектами та вимірами цифрової демократії в системі публічного управління (Hague, & Loader, 2021).

Таким чином, можна підкреслити важливість комплексного та системного розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління та необхідність розвитку інтегрованих підходів до впровадження цифрових технологій у демократичні процеси та публічне управління, що враховують різні аспекти та виміри цього феномену (Lindner, Aichholzer, & Hennen, 2023). Аналіз сучасних концептуальних підходів до розуміння цифрової демократії в контексті публічного управління та адміністрування дозволяє виявити різноманітність перспектив та акцентів у дослідженні цього феномену. Кожен з розглянутих підходів пропонує свій унікальний погляд на сутність, принципи та механізми функціонування цифрової демократії в системі публічного управління, що дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння цього комплексного феномену.

Висновки.

Виходячи з вищенаведеного відзначимо, що цифрова демократія є міждисциплінарним феноменом, що знаходиться на перетині різних наукових дисциплін, таких як політологія, соціологія, право, економіка, філософія та інші. Це зумовлює багатовимірність та комплексність

сприйняття цифрової демократії в контексті публічного управління та адміністрування. Кожна дисциплінарна перспектива пропонує свій унікальний погляд на сутність, принципи та механізми функціонування цифрової демократії в системі публічного управління, що дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння цього феномену.

В сучасному науковому дискурсі публічного управління та адміністрування спостерігається термінологічна неузгодженість щодо використання понять "цифрова демократія" та "електронна демократія", що потребує відповідного визначення в нормативно-правових документах

Наявність різноманітних концептуальних підходів до розуміння цифрової демократії відображає різні аспекти взаємодії цифрових технологій, демократичних процесів та інститутів публічного управління. Така різноманітність може розглядатись як трансформаційний процес переходу до сталого функціонування демократичних інституцій в цифровому вимірі. Позитивний вплив на цей процес надає діяльність Міністерства цифрової трансформації України. Втім в умовах війни такі можливості значно обмежені.

З огляду на майбутнє відродження країни, важливими чинниками подальшого розвитку цифрової демократії в Україні вважаємо імплементацію європейських стандартів та практик, подолання цифрової нерівності,

розвиток цифрових компетенцій громадян та посадових осіб органів публічної влади, а також забезпечення інформаційної безпеки.

Для подальшого розвитку концепції цифрової демократії в контексті публічного управління та адміністрування важливо розвивати інтегративні підходи, що поєднують різні аспекти та виміри цього феномену. Перспективними напрямками дослідження, на наш погляд, є аналіз впливу новітніх цифрових технологій (штучний інтелект, блокчейн, великі дані) на демократичні процеси в системі публічного управління, вивчення трансформації демократичних цінностей та принципів у цифровому середовищі публічного управління, дослідження нових форм громадянської участі в публічному управлінні через цифрові технології, а також аналіз проблем та викликів, пов'язаних з впровадженням цифрових технологій у публічне управління.

Таким чином, концептуалізація поняття "цифрова демократія" в сучасному науковому дискурсі публічного управління та адміністрування є складним та багатоаспектним процесом, що відображає комплексну трансформацію демократичних інститутів, цінностей та практик публічного управління під впливом цифровізації суспільства. Подальший розвиток цієї концепції потребує міждисциплінарного підходу та інтеграції різних перспектив та аспектів дослідження цього феномену.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Барікова, А. А. (2016). *Електронна держава: нова ефективність урядування*. Київ: Юрінком Інтер. ISBN 978-966-667-666-8
- Бескаравайний, С. (2023). Протиріччя інструментального та суб'єктного підходів в осмисленні загального штучного інтелекту. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(3), 20-25. <https://doi.org/10.15421/172343>
- Гусаревич, Н. (2023). Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом застосування цифрових технологій під час виборчого процесу. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 116-125. <https://doi.org/10.15421/152343>
- Довгаль, С., Бутурліна, О., & Тухтарова, Т. (2020). Філософські проблеми трансформації медіапростору під впливом цифрових технологій. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 23(1-2), 40-48. <https://doi.org/10.15421/172012>
- Ісмаїлзаде, Л. (2023). Медіа, маніпуляція та інформаційна війна. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 55-65. <https://doi.org/10.15421/1723102>
- Квітка С. А. (2019). Особливості публічного управління в умовах цифрового суспільства. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпро, 25 жовт. 2019 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. – 362 с. С.284-285.*
- Квітка, С. & Соколовська, О. (2015). Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*, 3(9), 26-34. <https://doi.org/10.15421/151569>
- Квітка, С., & Корсун, В. (2023). Механізми мережевого управління взаємодією публічної влади та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*, 11(2), 81-87. <https://doi.org/10.15421/152322>
- Квітка, С., Корсун, В., & Магиляс, Ю. (2024). Цифрова трансформація публічного управління: перспективні напрямки досліджень. *Аспекти публічного управління*, 12(3), 50-58. <https://doi.org/10.15421/152437>
- Ковалевська, Д. (2023). Деліберативна демократія у процесах взаємодії громадянського суспільства і держави в Україні та світі. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 26-31. <https://doi.org/10.15421/172397>

- Корчак, Н., Рачинський, А., & Ларіна, Н. (2023). Цифрова трансформація та електронне врядування: наукові підходи дослідження в сфері публічного управління та адміністрування. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 43-49. <https://doi.org/10.15421/152334>
- Кравченко, Т. А. (2015). Інституційне забезпечення безпосередньої участі громадян України у місцевому самоврядуванні. *Аспекти публічного управління*, 3(10), 72-82. <https://doi.org/10.15421/151585>
- Крет, О., Крет, Р., & Кундеус, О. (2024). Система кібербезпеки як складова національної безпеки держави. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 27(5), 92-99. <https://doi.org/10.15421/172496>
- Куйбіда, В. С., Карпенко, О. В., & Наместнік, В. В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 5-10. Відновлено з http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?i21dbn=link&p21dbn=ujrn&z21id=&s21ref=10&s21cnr=20&s21stn=1&s21fmt=asp_meta&c21com=s&_s21p03=fil=&_s21str=vnaddy_2018_1_3
- Лар'яновський, І. (2016). Інтегральний аксіологічний підхід до оцінки науково-технічної діяльності. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 19(3), 37-42. <https://doi.org/10.15421/1716057>
- Літвінов, О. В., & Літвінова, Н. М. (2014). Громадський моніторинг процесу створення та функціонування центрів надання адміністративних послуг в Україні. *Аспекти публічного управління*, 2(3-4), 59-66. <https://doi.org/10.15421/151417>
- Мазур, О., & Квітка, С. (2024). Вплив цифрової трансформації на розвиток креативних індустрій. *Аспекти публічного управління*, 12(1), 121-128. <https://doi.org/10.15421/152416>
- Мишишин, В. І., & Жежнич, П. І. (2018). Аналіз особливостей побудови систем електронного урядування в Україні. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*, 901, 12-21. Відновлено з <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/10813>
- Міхейченко, М. А. (2016). Політична участь громадянського суспільства та світова практика електронної демократії: до проблеми ефективності запровадження. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 19(6), 20-25. <https://doi.org/10.15421/171615>
- Оніщенко, А., & Левченко, Д. (2021). Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної демократії. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 24(5), 87-91. <https://doi.org/10.15421/172150>
- Онуфрієнко, О. В. (2018). Сучасна доктринально-концептуальна основа модернізації публічного управління та державної служби України: веберівська бюрократія, нове публічне управління, електронне врядування. *Аспекти публічного управління*, 6(5), 59-73. <https://doi.org/10.15421/151832>
- Орлова, Н. (2024). Євроінтеграційні орієнтири цифрової трансформації у державному управлінні України. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, 12(1), 118-125. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-11-118-125>
- Орукова, М. (2023). Становлення, поняття та зміст авторського права в цифровому просторі. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(6), 29-32. <https://doi.org/10.15421/1723125>
- Петришин, О. В. & Гиляка, О. С. (2021). Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*, 28(1), 7-35.
- Савосько, Т. (2024). Особливості формування державної інформаційної політики. *Аспекти публічного управління*, 12(1), 22-28. <https://doi.org/10.15421/152403>
- Семенченко, А., & Янсонс, Я. (2020). Концептуальні засади розвитку електронної демократії. *Аспекти публічного управління*, 8(1), 76-85. <https://doi.org/10.15421/152008>
- Соцкій, О. О. (2015). Інформаційний капітал у сучасному суспільстві: до концептуалізації поняття. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 18(5), 11-16. <https://doi.org/10.15421/1715091>
- Центр розвитку інновацій. (2023). *Індекс місцевої електронної демократії в Україні*: видання третє. ЦРІ.
- Шевцов, С., & Квітка, С. (2023). Народження техніки з духу міфу та песимізм Бернара Стіглера: генеза проблеми. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), 184-190. <https://doi.org/10.15421/1723121>
- Шевчук, А., & Предместніков, О. (2024). Філософія інформаційної війни: морально-етичні проблеми сучасного українського суспільства. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 27(5), 32-38. <https://doi.org/10.15421/172488>
- Юсіфбейлі, Р. (2023). Напрями імплементації зарубіжного досвіду з розвитку електронного врядування в сфері публічного управління в Україні. *Аспекти публічного управління*, 11(3), 18-24. <https://doi.org/10.15421/152330>
- Юсіфбейлі, Р. Р. (2023). *Електронне врядування як механізм публічного управління та адміністрування* [Дисертація доктора філософії, Публічне управління та адміністрування]. Київ.
- Becker, T. (1981). Teledemocracy: Bringing power back to the people. *The Futurist*, 15(6), 6-9.
- Bennett, W. Lance. (2008). Changing Citizenship in the Digital Age. *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Edited by W. Lance Bennett. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press. 1-24. <https://doi.org/10.1162/dmal.9780262524827.001>
- Chadwick, A. (2023). Digital Democracy. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication* (pp. 1-25). Oxford University Press.
- Chandler, D., & Fuchs, C. (2023). *Digital objects, digital subjects: Interdisciplinary perspectives on activism and democracy*. University of Westminster Press.
- Coleman, S. (2016). Digital democracy. In *The international encyclopedia of political communication*. ed. G. Mazzoleni. Malden: Wiley Blackwell, 306-317

- Dahlberg, L. (2011). Re-constructing digital democracy: An outline of four 'positions'. *New Media & Society*, 13(6), 855-872. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.07.006>
- Dunleavy, P., & Margetts, H. (2013). The second wave of digital-era governance: A quasi-paradigm for government on the Web. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 371(1987). <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0382>
- European Commission: European Group on Ethics in Science and New Technologies, Directorate-General for Research and Innovation, Biller-Andorno, N., Céu Patrão Neves, M. d., Laukyte, M., Łuków, P., Mallia, P., Molnár-Gábor, F., Murphy, T., Nys, H., Palazzani, L., Prainsack, B., Sahlin, N.-E., Sharon, T., Hoven, J. v. d., Veselská, R., & Vidalis, T. (2023). Opinion on democracy in the digital age, Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2777/078780>
- Fernández-Prados, J.S.; Lozano-Díaz, A.; & Ainz-Galende, A. (2021). Measuring Digital Citizenship: A Comparative Analysis. *Informatics*, 8, 18. https://doi.org/10.31359/1993_0909_2021_28_1_17
- Gasser, U., Budish, R., & West, S. M. (2022). *Multistakeholder as Governance Groups: Observations from Case Studies*. Berkman Center Research Publication.
- Hague, B. N., & Loader, B. D. (2021). *Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age*. Routledge.
- Harwood, B., Anand, A., & Bhalavat, C. (2023). Digital democracy: A systematic literature review. *Frontiers in Political Science*, 5, 1-12. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-27419-5>
- Linder, R., & Aichholzer, G. (2020). E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends. In L. Hennen, I. van Keulen, I. Korthagen, G. Aichholzer, R. Lindner, & R. Ø. Nielsen (Eds.), *European E-Democracy in Practice. Studies in Digital Politics and Governance* (pp. 11-45). Springer, Cham.
- Lindner, R., Aichholzer, G., & Hennen, L. (2016). *Electronic Democracy in Europe: Prospects and Challenges of E-Publics, E-Participation and E-Voting*. Springer.
- Nograšek, J., & Vintar, M. (2014). E-government and organisational transformation of government: Black box revisited? *Government Information Quarterly*, 31(1),
- Norris, P. (2021). *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1108/146366903322008287>
- Poster, M. (2023). CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 201-218). Routledge.
- Ranchordás, S. (2020). The digitization of government and digital exclusion: setting the scene. In *The Rule of Law in Cyberspace* (pp. 125-148). Cham: Springer International Publishing.
- Smith, A., & Weber, K. (2023). Evolution of democratic concepts in the digital age: From teledemocracy to digital democracy. *Government Information Quarterly*, 40(1), 101782.
- Van Dijk, J. (2013). Digital Democracy: Vision and Reality. In I. Snellen, M. Thaens, & W. van de Donk (Eds.), *Public Administration in the Information Age: Revisited* (pp. 49-62). IOS Press.
- Ziegler, L. (2023). *Digital Democracy and Political Reform in the Age of Disruption*. Palgrave Macmillan.

REFERENCES

- Barikova, A. A. (2016). *Electronic State: New Efficiency of Governance*. Kyiv: Yurinkom Inter. ISBN 978-966-667-666-8
- Becker, T. (1981). Teledemocracy: Bringing power back to the people. *The Futurist*, 15(6), 6-9.
- Bennett, W. Lance. (2008). Changing Citizenship in the Digital Age. *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Edited by W. Lance Bennett. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press. 1-24. <https://doi.org/10.1162/dmal.9780262524827.001>
- Beskaravainyi, S. (2023). Contradiction of Instrumental and Subjective Approaches in the Understanding of General Artificial Intelligence. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(3), 20-25. <https://doi.org/10.15421/172343>
- Center for Innovation Development. (2023). Index of Local e-Democracy in Ukraine: Third Edition. CRI.
- Chadwick, A. (2023). Digital Democracy. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication* (pp. 1-25). Oxford University Press.
- Chandler, D., & Fuchs, C. (2023). *Digital objects, digital subjects: Interdisciplinary perspectives on activism and democracy*. University of Westminster Press.
- Coleman, S. (2016). Digital democracy. In *The international encyclopedia of political communication*. ed. G. Mazzoleni. Malden: Wiley Blackwell, 306-317
- Dahlberg, L. (2011). Re-constructing digital democracy: An outline of four 'positions'. *New Media & Society*, 13(6), 855-872. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.07.006>
- Dovgal, S., Buturlina, O., & Tukhtarova, T. (2020). Philosophical Problems of Media Space Transformation under the Influence of Digital Technologies. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 23(1-2), 40-48. <https://doi.org/10.15421/172012>
- Dunleavy, P., & Margetts, H. (2013). *The second wave of digital-era governance: A quasi-paradigm for government on the Web*. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, 371(1987). <http://dx.doi.org/10.1098/rsta.2012.0382>
- European Commission: European Group on Ethics in Science and New Technologies, Directorate-General for Research and Innovation, Biller-Andorno, N., Céu Patrão Neves, M. d., Laukyte, M., Łuków, P., Mallia, P., Molnár-Gábor, F., Murphy, T., Nys, H., Palazzani, L., Prainsack, B., Sahlin, N.-E., Sharon, T., Hoven, J. v. d., Veselská, R., & Vidalis, T. (2023). Opinion on democracy in the digital age, Publications Office of the European Union. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2777/078780>

- Fernández-Prados, J.S.; Lozano-Díaz, A.; & Ainz-Galende, A. (2021). Measuring Digital Citizenship: A Comparative Analysis. *Informatics*, 8, 18. https://doi.org/10.31359/1993_0909_2021_28_1_17
- Gasser, U., Budish, R., & West, S. M. (2022). *Multistakeholder as Governance Groups: Observations from Case Studies*. Berkman Center Research Publication.
- Gusarevych, N. (2023). Ensuring the Exercise of Active Suffrage through the Use of Digital Technologies during the Election Process. *Public Administration Aspects*, 11(3), 116-125. <https://doi.org/10.15421/152343>
- Hague, B. N., & Loader, B. D. (2021). *Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age*. Routledge.
- Harwood, B., Anand, A., & Bhalavat, C. (2023). Digital democracy: A systematic literature review. *Frontiers in Political Science*, 5, 1-12. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-27419-5>
- Ismailzadeh, L. (2023). Media, Manipulation, and Information Warfare. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 55-65. <https://doi.org/10.15421/1723102>
- Korchak, N., Rachynskyi, A., & Larina, N. (2023). Digital Transformation and Electronic Governance: Scientific Approaches to Research in the Field of Public Management and Administration. *Public Administration Aspects*, 11(3), 43-49. <https://doi.org/10.15421/152334>
- Kovalevska, D. (2023). Deliberative Democracy in the Processes of Interaction between Civil Society and the State in Ukraine and the World. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 26-31. <https://doi.org/10.15421/172397>
- Kravchenko, T. A. (2015). Institutional support of direct participation of citizens of Ukraine in local government. *Public Administration Aspects*, 3(10), 72-82. <https://doi.org/10.15421/151585>
- Kret, O., Kret, R., & Kundeus, O. (2024). Cybersecurity system as a component of the national security of the state. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 27(5), 92-99. <https://doi.org/10.15421/172496>
- Kuybida, V. S., Karpenko, O. V., & Namestnik, V. V. (2018). Digital Governance in Ukraine: Basic Definitions of the Conceptual and Categorical Apparatus. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*, 1, 5-10. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?i21dbn=link&p21dbn=ujrn&z2lid=&s21ref=10&s21cnr=20&s21stn=1&s21fmt=asp_meta&c21com=s&2_s21p03=filas&2_s21str=vnaddy_2018_1_3
- Kvitka, S. & Sokolovska, O. (2015). E-Governance as an Innovative Mechanism of Interaction between Government, Business and Civil Society: Foreign Experience and Preconditions for Development in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 3(9), 26-34. <https://doi.org/10.15421/151569>
- Kvitka, S. A. (2019). Features of public administration in the digital society. Sustainable Development of Territories: Problems and Ways of Solution: Materials of the X International. *Scientific and Practical Conf., Dnipro, October 25. 2019 / for general*. Ed. O. Y. Bobrovska. Dnipro: DRIDU NADU, 2019. – 362 p. P.284-285.
- Kvitka, S., & Korsun, V. (2023). Mechanisms of network management of interaction between public authorities and civil society. *Public Administration Aspects*, 11(2), 81-87. <https://doi.org/10.15421/152322>
- Kvitka, S., Korsun, V., & Magilias, Y. (2024). Digital transformation of public administration: promising areas of research. *Public Administration Aspects*, 12(3), 50-58. <https://doi.org/10.15421/152437>
- Larianovskiy, I. S. (2016). Integral axiological approach to the assessment of scientific and technological activities. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 19(3), 37-42. <https://doi.org/10.15421/1716057>
- Linder, R., & Aichholzer, G. (2020). E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends. In L. Hennen, I. van Keulen, I. Korthagen, G. Aichholzer, R. Lindner, & R. Ø. Nielsen (Eds.), *European E-Democracy in Practice. Studies in Digital Politics and Governance* (pp. 11-45). Springer, Cham.
- Lindner, R., Aichholzer, G., & Hennen, L. (2016). *Electronic Democracy in Europe: Prospects and Challenges of E-Publics, E-Participation and E-Voting*. Springer.
- Litvinov, O., & Litvinova, N. (2014). Public monitoring of establishment and operation of administrative services centers in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 2(3-4), 59-66. <https://doi.org/10.15421/151417>
- Mazur, O., & Kvitka, S. (2024). The Impact of Digital Transformation on the Development of Creative Industries. *Public Administration Aspects*, 12(1), 121-128. <https://doi.org/10.15421/152416>
- Mikheichenko, M. A. (2016). Political participation of civil society and world e-democracy development: to the problem of effective implementation. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 19(6), 20-25. <https://doi.org/10.15421/171615>
- Myshchyshyn, V. I., & Zhezhnych, P. I. (2018). Analysis of the features of building e-governance systems in Ukraine. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 901, 12-21. Retrieved from <https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/10813>
- Nograšek, J., & Vintar, M. (2014). E-government and organisational transformation of government: Black box revisited? *Government Information Quarterly*, 31(1),
- Norris, P. (2021). *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1108/146366903322008287>
- Onishchenko, A., & Levchenko, D. (2021). Legitimation of Power as a Key Element of Deliberative Democracy. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 24(5), 87-91. <https://doi.org/10.15421/172150>
- Onufrienko, O. V. (2018). Modern doctrinal and conceptual basis of public management and civil service modernisation in Ukraine: weberian bureaucracy, new public management, electronic governance. *Public Administration Aspects*, 6(5), 59-73. <https://doi.org/10.15421/151832>
- Orlova, N. (2024). European Integration Guidelines for Digital Transformation in Public Administration of Ukraine. *Public Administration: Concepts, Paradigm, Development, Improvement*, 12(1), 118-125. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-11-118-125>
- Orukova, M. (2023). The formation, concept and content of copyright in the digital space. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 26(6), 29-32. <https://doi.org/10.15421/1723125>

- Petryshyn, O. V. & Hylyaka, O. S. (2021). Human Rights in the Digital Age: Challenges, Threats, and Prospects. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(1), 7-35.
- Poster, M. (2023). CyberDemocracy: Internet and the Public Sphere. In D. Porter (Ed.), *Internet Culture* (pp. 201-218). Routledge.
- Ranchordás, S. (2020). The digitization of government and digital exclusion: setting the scene. In *The Rule of Law in Cyberspace* (pp. 125-148). Cham: Springer International Publishing..
- Savosko, T. (2024). Peculiarities of the State Information Policy Formation. *Public Administration Aspects*, 12(1), 22-28. <https://doi.org/10.15421/152403>
- Semenchenko, A., & Yansons, Y. (2020). Conceptual framework for the development of e-democracy. *Public Administration Aspects*, 8(1), 76-85. <https://doi.org/10.15421/152008>
- Shevchuk, A., & Predmestnikov, O. (2024). Philosophy of Information War: Moral and Ethical Problems of Modern Ukrainian Society. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 27(5), 32-38. <https://doi.org/10.15421/172488>
- Shevtsov, S., & Kvitka, S. (2023). The Birth of Technique from the Spirit of Myth and Bernard Stigler's Pessimism: The Genesis of the Problem. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 184-190. <https://doi.org/10.15421/1723121>
- Smith, A., & Weber, K. (2023). Evolution of democratic concepts in the digital age: From teledemocracy to digital democracy. *Government Information Quarterly*, 40(1), 101782.
- Sotsky, O. O. (2015). Information Capital in Modern Society: Towards the Conceptualization of the Concept. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 18(5), 11-16. <https://doi.org/10.15421/1715091>
- Van Dijk, J. (2013). Digital Democracy: Vision and Reality. In I. Snellen, M. Thaens, & W. van de Donk (Eds.), *Public Administration in the Information Age: Revisited* (pp. 49-62). IOS Press.
- Yousifbeyli, R. R. (2023). *E-Governance as a Mechanism of Public Administration and Administration* [Dissertation of Doctor of Philosophy, Public Administration and Administration]. Kyiv.
- Yusifbeyli, R. (2023). Directions of Implementation of Foreign Experience in the Development of Electronic Government in the Sphere of Public Administration in Ukraine. *Public Administration Aspects*, 11(3), 18-24. <https://doi.org/10.15421/152330>
- Ziegler, L. (2023). *Digital Democracy and Political Reform in the Age of Disruption*. Palgrave Macmillan.